

Өзін-өзі тану салалары мен бағыттары

Өзін-өзі тану мәселесі алғаш рет Ежелгі дәуірдің діни түсініктерінде пайда болды. Шығыс, мұнда өзін-өзі танудың мәні мен мәнін ашып қана қоймай, сонымен қатар элементтері қолданылатын өзін-өзі танудың ерекше технологиясын жасауға тырысу жасалды.

Өзін-өзі тану үрдісінде өзіндік салалар мен бағыттарды бөліп көрсету қажет. Өзін-өзі тануды американдық психолог У.Джеймс (прагматизмнің негізін қалаушы) анықтады. Ол адамның санасындағы таным элементтері ретінде ажыратады: физикалық тұлға, әлеуметтік тұлға және рухани тұлға/1/.

Физикалық тұлға - бұл адамның және оған тиесілі барлық заттардың дене ұйымы. Тұлға немесе оның ортасын құрайды (қазіргі психологияда бұл ережелер ғалымдар даулаған): киім, отбасы, үй, жағдай, өзінің еңбек өнімдері.

Әлеуметтік тұлға - бұл біздегі тұлғаны басқа адамдардың тануы. У.Джеймс адамның жеке адамдар сияқты көптеген әлеуметтік тұлғалары болатындығын атап өтеді. Оны тұлға ретінде тану және ол туралы түсінік болу.

Рухани тұлға - бұл жеке сана күйлерінің толық бірігуі, арнайы алынған рухани қабілеттер мен қасиеттер.

Тұлғаның барлық үш түрі де иерархиялық түрде ұйымдастырылған. Ең жоғарғы деңгей рухани адам, ең төменгі - физикалық. Әлеуметтік тұлғалар арасында позиция болады.

Демек, өзін-өзі тану, У. Джеймс бойынша, деңгейлерде жүзеге асырылуы мүмкін физикалық, әлеуметтік және рухани тұлға.

Ресейлік психологияда ғалымдардың көпшілігі адамның биоәлеуметтік табиғаты деген ережені ұстанады. Осыған сәйкес оның биологиялық және әлеуметтік қасиеттері.

Сондықтан, ұзақ уақыт бойы адамның екі деңгейлі ұйымы: индивидуалды және тұлғалық және XX ғасырдың 80-ші жылдарынан бастап ғасыр, аралық айналымы - әлеуметтік индивид енгізілді. Сондай-ақ, орыс психологы В.В.Столин адам бойындағы өз ұйымының үш деңгейін бөліп қарастырады: ағза, әлеуметтік индивид және жеке тұлға/2/.

Биологиялық индивид (организм) ретінде адам жүйенің белгілі бір конституциясымен, типімен сипатталады, нейродинамикалық мидың қасиеттері, әр түрлі биологиялық қажеттіліктер.

Әлеуметтік жеке тұлға - қоршаған әлемді игеру, білімді, дағдыларды, нормаларды және тәртіп ережелері. Тұлға - таңдау жасай білу, өміріңізді құру айналысындағы адамдармен қарым-қатынас жүйесінде сіздің мінез-құлқыңызды үйлестіру тәсілі.

Бұл деңгейлер де иерархиялық түрде ұйымдастырылған, олардың ең жоғарғысы - тұлға, ең төменгісі - ағза.

Бұдан біз өзімізді үш деңгейде де танып біле алатынымыз айқын болады, яғни, олардың биологиялық индивид, әлеуметтік индивид және тұлға ретінде сипаттамалары.

Сонымен қатар, адамның деңгей құрылымын түсіну бізге әлі де толық мүмкіндік бермейді. Өзін-өзі тану салалары туралы идеялар, олар нақты мазмұнмен қаныққан болуы керек.

Қазіргі психологияда басқа адамдарға кеңейтілген сипаттамалар беруге болатын көптеген схемалар бар. Ол өзін-өзі тануды ұйымдастырады және әрине, өзін сипаттау. Ең жалпы түрде мынаны ажыратуға болады: интроспекцияға және өзін-өзі тануға ұшырауы мүмкін блоктар. Жеке және сипаттық қасиеттер: жеке қасиеттер және мінез ерекшеліктері, онда басқа адамдарға деген көзқарас (қайырымдылық, көпшілдік, сыпайылық, сәйкестік және т.б.); белсенділікке, жұмысқа, оқуға (бастамашылдық, ыждағаттылық, еңбекқорлық және т.б.); өзіне (өзін-өзі сыйлау, сенімділік - белгісіздік); заттарға (үнемділік, ұқыптылық, ұқыптылық); табиғатқа; өнерге; дейін ғылым және т.б.

Тұлғаның мотивациялық және құндылық сферасы - өзін-өзі тану белсенділік пен мінез-құлықты анықтайтын мотивтер, қызығушылықтар, мотивтер, құндылықтар.

Тұлғаның эмоционалды-еріктік саласы - олардың эмоционалды күйін білу, басым сезімдер, стресстік жағдайларға жауап беру тәсілдері, дағдылар жұмылдыру, табандылық, табандылық, берілгендік және т.б.

Қабілеттер мен мүмкіндіктер саласы - әр түрлі салалардағы қабілеттеріңізді талдау, өмірлік белсенділік, идеяларды жүзеге асыру мүмкіндіктерін бағалау.

Тұлғаның когнитивті саласы - қызмет етуді түсіну және түсіну, психикалық процестер: қабылдау, есте сақтау, ойлау, қиял; оның қасиеттері мен сапалары ақыл, зейін, өмірлік және кәсіби мәселелерді шешу жолдары.

Сыртқы көріністің саласы, темперамент сипаттамалары - интроспекцияға ұшырайды. Жеке көрінісі, келбеті, жүрісі, өзін-өзі ұстауы, сөйлеу және бірге темпераментті анықтайтын қасиеттер.

Басқа адамдармен қарым-қатынас саласы, әлеуметтік орта - адам талдайды, оның байланыстары басқалармен қалай дамиды - жақын және онша жақын емес адамдар, қалай өзара әрекеттесу, өзіндік мінез-құлық, қақтығыстар мен кедергілер стратегияларын талдайды.

Қызмет саласы - қандай білім, білік, дағдыларды білу маңызды адам қабілеттерге ие, оларды өмірде және қызметте қалай қолданады, олар қалай дамиды.

Өз өмір жолының саласы - әр адам белгілі бір дәрежеде өткенді талдайды, кейбір нәтижелер шығарады, болашаққа жоспар жасайды, айналысады.

Бұл схеманың ерікті екендігі түсінікті, ол бәрін көрсете алмайды

өзін-өзі тануға ұшырауы мүмкін адамның жеке басының және өмірінің әртүрлілігі және интроспекция. Схема негізінен біз өзіміз білетін нәрсеге ғана бағыттаймыз. Тізімделген өзін-өзі тану салалары сыртқы жағынан да, «орналасуы» мүмкін ішкі әлем. Сондықтан сыртқы әлемдегі өзін-өзі тану туралы және ол өзін ішкі әлемде, осы ішкі әлемнің өзін-өзі тану туралы айтуға болады.

Өзіңізді біліңіз, сыртқы әлем дегеніміз - сіздің мінез-құлқыңызды, іс-әрекеттеріңізді бағалау, өзіңіздің жеке қасиеттеріңізді анықтау. Іс-әрекеттерді орындау, қарым-қатынас үшін қажетті мүмкіндіктер мен қабілеттер. Сонымен қатар сыртқы әлем, ішкі әлемнің өз кеңістігі, уақыттық сипаттамалары бар, міне адамның өзімен шексіз диалогы өрбиді, олар «одаққа» кіреді және кіреді.

Сайып келгенде, бірдей көптеген субсубъектіліктердің «қарсыласуы» адамның өзіндік сезімдеріміз, тәжірибелеріміз, армандарымыз ішкі әлемге, ниеттер, ойлар және басқалар.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Слободчиков В. .И., Исаев Е. И. Психология развития человека. — М., 2000.
2. Селевко Г. К. Руководство по организации самовоспитания школьников. — М., 1999.